

Werkplan 2011 Centraal Planbureau

externe versie

Werkplancyclus

1 Samenvatting

Het jaar 2010 was om diverse redenen bijzonder voor het CPB. Vroeg in het jaar presenteerde een wetenschappelijke visitatiecommissie onder leiding van professor Hellwig haar bevindingen waarmee de directie en vervolgens de hele organisatie aan het werk is gegaan. De voortijdige val van het kabinet-Balkenende IV zorgde voor veel drukte. In eerste instantie werd begin maart de *Economische Verkenning 2011-2015* uitgebracht, in mei gevolgd door *Keuzes in Kaart 2011-2015. Effecten van negen verkiezingsprogramma's op economie en milieu*. Na de verkiezingen in juni heeft het CPB op diverse manieren het formatieproces ondersteund, zoals presentaties voor de onderhandelaars en -op verzoek van de opeenvolgende informateurs- het doorrekenen en/of becommentariëren van diverse onderhandelingsresultaten.

In juni werd de scenariostudie *The Netherlands of 2040* gepresenteerd en werd de jaarlijkse CPB-lecture uitgesproken door professor Edward Glaeser. Naast het Centraal Economisch Plan (maart) en de Macro Economische Verkenningen (september) publiceerde het CPB ook enkele andere spraakmakende studies zoals *Voorspellen in Crisistijd. De CPB ramingen tijdens de Grote Recessie* (mei), *Vergrijzing Verdeeld. Toekomst van de Nederlandse Overheidsfinanciën* (juni) en de agglomeratiestudie *Stad en Land* (december). In oktober vierde het CPB haar 65-jarig bestaan in aanwezigheid van Hare Majesteit de Koningin.

De externe omstandigheden waren in 2010 niet makkelijk en dat zijn ze naar verwachting nog minder in 2011. De belangrijkste reden hiervoor ligt in de budgettaire situatie die naar het zich op moment van schrijven laat aanzien vooral door krimp wordt gekenmerkt. Inhoudelijk staat er een forse hoeveelheid achterstallig onderhoud aan de modellen op stapel, waar het afgelopen jaar geen gelegenheid voor was. De adviezen van de wetenschappelijke evaluatiecommissie Hellwig worden dit jaar geïmplementeerd. Veel van de aanpassingen zijn intern. Extern gaat de nieuwe opzet van de publicatiereeksen in het oog springen, met name de introductie van de *CPB Policy Brief*, een kort en krachtig stuk gericht op beleidsmakers. Daarbij wordt een geheel nieuwe website geïntroduceerd aan het begin van het jaar.

2 Terugblik 2010

2.1 Algemeen

Het jaar 2010 was om diverse redenen bijzonder voor het CPB. Vroeg in het jaar presenteerde een wetenschappelijke visitatiecommissie onder leiding van professor Hellwig haar bevindingen. De commissie had brede lof voor de kwaliteit van het werk bij het CPB. Haar suggesties betroffen met name de verbetering van externe communicatie (in het bijzonder de publicatiereeksen), de interne organisatie van het bureau en de aansluiting met de wetenschappelijke wereld. Het CPB is met deze aanbevelingen aan de slag gegaan en verwacht de komende maanden daarvan de resultaten te presenteren.

De voortijdige val van het kabinet-Balkenende IV heeft voor veel drukte bij het CPB gezorgd. In eerste instantie werd begin maart de *Economische Verkenning 2011-2015* uitgebracht, die een trendmatige raming gaf van de economische ontwikkeling in de volgende kabinetsperiode. Vervolgens werden de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen met een reële kans op een zetel in het parlement doorgerekend. De resultaten werden in mei gepubliceerd in *Keuzes in Kaart 2011-2015. Effecten van negen verkiezingsprogramma's op economie en milieu*. Door de vervroegde verkiezingen was hiervoor minder tijd dan anders beschikbaar, zodat de economische effecten op middellange termijn en de koopkrachteffecten van de verkiezingsprogramma's buiten beschouwing zijn gelaten. Dit zorgde voor veel kritiek, die in het najaar van 2010 nadrukkelijk is meegenomen in de interne en externe evaluatie van het proces. Wel konden de effecten van de politieke plannen op het milieu worden doorgerekend, doordat het CPB op deze punten kon samenwerken met de collega's van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL).

Na de verkiezingen in juni heeft het CPB op diverse manieren het formatieproces ondersteund, door middel van presentaties voor de onderhandelaars en -op verzoek van de betreffende informateurs- het doorrekenen en/of becommentariëren van diverse onderhandelingsresultaten, zoals *Analyse economische effecten financieel kader*. In het voorjaar participeerde het CPB, als adviseur, in veertien van de twintig commissies in het kader van de Brede Heroverweging, die een reeks bezuinigingsvoorstellen opleverde.

In juni werd de scenariostudie *The Netherlands of 2040* gepresenteerd, in aanwezigheid van het kroonprinselijk paar. Aansluitend werd de jaarlijkse CPB-lecture uitgesproken door professor Edward Glaeser, hoogleraar economie aan Harvard University. In oktober vierde het CPB haar 65-jarig bestaan met een gevarieerde bijeenkomst die werd opgeluisterd door de aanwezigheid van Hare Majesteit de Koningin. Naast het Centraal Economisch Plan (maart) en de Macro Economische Verkenningen (september) publiceerde het CPB voorts ook andere spraakmakende studies zoals *Voorspellen in Crisistijd. De CPB ramingen tijdens de Grote Recessie* (mei), *Vergrijzing Verdeeld. Toekomst van de Nederlandse Overheidsfinanciën* (juni), en in december een agglomeratiestudie *Stad en Land*, die in boekvorm werd gepresenteerd (december).

Naast plannen voor de stroomlijning van de publicaties van het CPB werd hard gewerkt aan een nieuwe website, die begin 2011 wordt geïntroduceerd. Tegelijkertijd gaat het CPB over op de nieuwe huisstijl van het Rijk. De verspreiding van papieren versies van de CPB Documenten en Discussion Papers werd gestaakt, als gevolg van het toegenomen gebruik van internet. Besloten werd om vanaf 2011 de publicatiereeksen te verminderen en beter toe te snijden op de diverse doelgroepen van het CPB. De introductie van de *CPB Policy Brief* voor beleidsmakers is een belangrijke vernieuwing. Een andere belangrijke ontwikkeling is het opstarten van de discussie over de heersende cultuur binnen het CPB, die doorloopt tot in 2011. Daarbij werden de voorbereidingen gestart voor een verhuizing, die begin 2015 haar beslag dient te krijgen. Dan worden de drie planbureaus, CPB, PBL en Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), gezamenlijk gehuisvest in het huidige hoofdgebouw van het ministerie van Economische Zaken.

2.2 Resultaten per sector

Arbeidsmarkt en Welvaartsstaat

Het programma Flexibiliteit Arbeidsmarkt heeft in samenwerking met de Universiteit Maastricht gewerkt aan een publicatie over de rol van permanente en tijdelijke contracten en zelfstandigen op de arbeidsmarkt. De bijdrage van het CPB spitste zich toe op de rol van de stijging van lonen met de duur van het arbeidsverband en de rol van ontslagbescherming. Daarnaast is aandacht besteed aan de arbeidsmarktpositie van zelfstandigen en mensen met een tijdelijke baan. De publicatie wordt op 21 januari 2011 gepresenteerd tijdens een tweedaags congres over de flexibiliteit van de arbeidsmarkt in een internationaal perspectief, dat samen met de universiteit Maastricht en het Ministerie van Sociale Zaken wordt georganiseerd. Naast dit project zijn studies verschenen over het effect van belastinghervormingen op het arbeidsaanbod van vrouwen en over de invloed van financiële prikkels op het uittreedgedrag van ouderen.

Het programma Welvaartstaat heeft in 2010 twee grote projecten uitgevoerd die het sluitstuk vormden van het huidige programma, namelijk een nieuwe vergrijzingsstudie en de ontwikkeling van een microsimulatiemodel. Het eerste project is afgerond met de publicatie *Vergrijzing Verdeeld* en de conferentie *Long- and Medium-Term Fiscal Challenges*, in samenwerking met Netspar, het netwerk voor de bestudering van vraagstukken rond vergrijzing en pensioenen. Voor de ontwikkeling van het microsimulatiemodel voor het arbeidsaanbod is een aantal stappen gedefinieerd. In 2010 werd het model gespecificeerd, de data bewerkt, het arbeidsaanbodmodel geschat en een nieuwe module geprogrammeerd. De resterende stappen zijn voorzien in 2011 en 2012. Door het onverwachte werk voor de verkiezingen en het coalitieakkoord is dit werk vertraagd. Tevens is het nieuwe houdbaarheidstekort vervroegd gerapporteerd in de *Economische Verkenning 2011-2015*. Dit heeft een prominente rol gespeeld in *Keuzes in Kaart* en de politiek-economische discussie. Het houdbaarheidstekort werd op 29 miljard euro (gemeten in 2015) gezet. Volgens het CPB dient dit bedrag de in de komende decennia te worden bezuinigd door de Nederlandse overheid, om ook in de toekomst aan de lopende verplichtingen te voldoen.

In het kader van het werk voor het Netspar-thema *The Macroeconomics of Pension Reform* is onderzocht wat de belangrijkste macro-economische risico's zijn en wat deze betekenen voor de rendementen van verschillende pensioenstelsels. Verder is gekeken hoe het pensioencontract zou kunnen worden aangepast teneinde discontinuïteitrisico's te beperken. Er is ook onderzocht welke variabelen het beleid van pensioenfondsen bepalen en welke beleidsmaatregelen pensioenfondsen kunnen nemen om hun financiële positie weer op orde te brengen. Het onderzoek heeft geleid tot twee CPB Discussion Papers, twee CPB Memoranda en drie Netspar-papers. Bovendien is begin oktober, wederom samen met Netspar, een tweedaagse internationale conferentie georganiseerd *The Three-Pillar Pension System Revisited: the Case of the Netherlands*. Aan vragen rondom imperfecte risicodelingscontracten is in dit programma minder aandacht besteed dan voorzien; deze worden in 2011 opgepikt.

Conjunctuur en collectieve sector

In het vorige werkplan werd uitgegaan van een relatief rustig jaar, na alle tumult rondom de Grote Recessie. In 2010 zou de voorbereiding starten van de verkiezingen in mei 2011. De val van het kabinet jongstleden februari zorgde voor danige verandering. Hierdoor kwam het accent nog sterker dan voorzien op lopend werk te liggen. Onderzoeksactiviteiten op het gebied van microsimulatie, lokale overheidsfinanciering, Wajong en onderhoud van het instrumentarium zijn vertraagd of afgefallen. Op zeer korte termijn werd eerst de *Economische Verkenning 2011-2015* afgerond, die voor veel politieke partijen het uitgangspunt vormde voor het opstellen van de financiële paragraaf van hun concept-verkiezingsprogramma's. Daarop volgde de analyse van de verkiezingsprogramma's, in samenwerking met het Planbureau voor de Leefomgeving. Ondanks de hulp van drie (ex-)collega's van het ministerie van Financiën, vroeg

Keuzes in kaart het uiterste van de capaciteit van het CPB. De samenwerking met het PBL was nieuw in dit verband, evenals de kwantitatieve analyse van de gevolgen op de het bruto binnenlands product (bbp) van investeringen in onderwijs en van maatregelen op de woningmarkt. Door het krappe tijdspad konden de macro-economische effecten op middellange termijn niet worden doorgerekend, evenmin als koopkrachteffecten. CPB'ers droegen ook bij aan de Heroverwegingscommissies, de Studiegroep Begrotingsruimte en de kabinetsformatie. Er is veel tijd gestoken in het afstemmen van de berekeningen met de departementen, die allemaal optimaal voorbereid een nieuwe kabinetsperiode willen ingaan. De reguliere producten (CEP, Juniraming, MEV en Decemberraming) zijn tijdig gepubliceerd. Tijdens de bovengenoemde 'verkoop' is de 'verbouwing', te weten de actualisering en herschatting van het CPB-model voor de korte en middellange termijn (SAFFIER genaamd) doorgedaan en afgerond.

Opvallend is dat de belangstelling voor de wereldhandelsmonitor blijft toenemen, hetgeen waarschijnlijk samenhangt met de opvallende conjuncturele omslag (eerst herstel, toen vertraging). Meer dan 500 nationale en internationale instellingen zijn geabonneerd op deze maandelijks publicatie.

Groei, Kennis en Structuur

Ook hier stond de eerste helft van 2010 stond in het teken van de verkiezingen voor de Tweede Kamer in juni, met name de versnelde *Economische Verkenning* en *Keuzes in Kaart*. Omdat het instrumentarium voor de analyse van voorstellen op het terrein van onderwijs nog niet gereed was is daartoe versneld extra werk verricht. Zowel op het terrein van onderwijs als innovatie zijn bijdragen geleverd aan de ambtelijke heroverwegingswerkgroepen. Door onderbezetting is een aantal projecten niet uitgevoerd, vooral op het gebied van sociale cohesie.

Binnen het programma Macro-analyse is verder gegaan met het onderzoek voor een Dynamic Stochastic General Equilibrium-model (DGSE) voor de Nederlandse economie. Na de fase van kennisopbouw en gekalibreerde prototypes is gewerkt aan het schatten van een DSGE-model met Nederlandse data op basis van Bayesiaanse methoden. Aan de hand van de resultaten wordt binnenkort de toekomstige rol bepaald van het DSGE-model binnen het CPB instrumentarium. Daarnaast is het herschatten van de gedragsvergelijkingen voor het SAFFIER-model afgerond met een publicatie en is onderzoek gedaan naar de interacties tussen de reële en financiële sector van de economie. Dit heeft vorm gekregen in een kritische beschouwing van de recente literatuur tegen de achtergrond van de recente financiële crisis.

In het programma Productiviteit is met name ingezet op het ontwikkelen van een instrumentarium om de effecten van onderwijsbeleid op productiviteit kwantitatief te analyseren. In dat kader is ondermeer een cohort-model ontwikkeld dat de doorstroom van leerlingen door het onderwijs richting arbeidsmarkt beschrijft. Op het gebied van innovatie is

werk verzet voor de heroverwegingswerkgroep Innovatie en Toegepast Onderzoek, hetgeen resulteerde in een CPB Notitie over keuzes bij innovatiebeleid.

Door de medewerkers van het programma Onderwijs is gepubliceerd over het effect van de lerarenbeurs op de scholingsdeelname van docenten. Daarnaast is micro-economisch bewijs verzameld voor de analyse van onderwijsmaatregelen in *Keuzes in Kaart* en is bijgedragen aan een evaluatie van enkele door het ministerie van OCW geïnitieerde experimenten in het onderwijs, zoals de begeleiding van 'overbelaste jongeren' in Rotterdam en het voorkomen van voortijdig schoolverlaten in Arnhem.

Binnen het programma Sociale Cohesie is de literatuur geïnventariseerd over de effecten van beleid op het terrein van sociale cohesie. Er is een analyse gemaakt van de ontwikkeling van ruimtelijke segregatie naar niet-westerse afkomst en inkomen zowel voor heel Nederland, als de 35 gemeenten van het Grotestedenbeleid.

Marktordening

Het programma Publiek/Semipubliek heeft in 2010 geresulteerd in publicaties die zich in de brede belangstelling van zowel het 'veld' als de pers mochten verheugen. Dit betrof vooral het empirisch onderzoek naar concurrentie en de kwaliteit van ziekenhuiszorg en een paper over de effecten van kwaliteitstransparantie van scholen in het middelbaar onderwijs. Conform het werkplan 2010 is een studie verschenen naar de rol van woningcorporaties en is er gewerkt aan onderzoek naar het complexe vraagstuk van faillissementen binnen de semi-publieke sector. Het ging hierbij in het bijzonder om ziekenhuizen en de verdeling van re-integratiegelden.

Op het gebied van Energie is er zeer actueel onderzoek verricht naar de optimale afstemming tussen investeringen in laagspanningsnetwerken en de hoeveelheid decentraal vermogen. Daarnaast is bekeken hoe de toezichthouder prikkels voor de netbeheerder kan ontwerpen zodat investeringen plaatsvinden in laagspanningsnetwerken. Tot slot is een project afgerond dat bekijkt of de Europese Unie op de gasmarkt gebruik kan maken van inkoopmacht als tegenkracht van de verkoopmacht van bijvoorbeeld Rusland. Het instellen van gasimportquota voor lidstaten van de Europese Unie versterkt de onderhandelingspositie van Europese gasbedrijven vis-à-vis gasproducenten zoals Gazprom. Hierdoor kunnen lidstaten minder gemakkelijk tegen elkaar uitgespeeld worden.

Wat betreft de ordeningsvraagstukken voor de curatieve zorg heeft het CPB met behoorlijk succes getracht betrokkenen ervan te overtuigen dat ex-post verevening voor zorgverzekeraars gestopt moet worden. Het is beter om de ruimte in te perken voor het sluiten van groepscontracten. Verder is er gewezen op de gevaren van een volledige verticale integratie van verzekeraars en ziekenhuizen. De toekomst van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) is onderwerp geweest van een scenariostudie. Daarnaast is er bijgedragen aan een internationale analyse van stelsels van langdurige zorg in het kader van het Europese project ANCIEN.

Binnen het programma Financiële Markten is in kaart gebracht wat de empirische en theoretische literatuur zegt over de verspreiding van systeemrisico. Daarnaast is onderzocht hoe falende *corporate governance* ervoor zorgt dat banken teveel risico nemen. Tenslotte is aan de hand van een scenariostudie uitgewerkt voor welke uitdagingen beleidsmakers staan op een termijn van twintig jaar. Er zijn diverse nieuwe projecten gestart, zoals over de waarde van een indicator van systeemrisico op basis van aandelenkoersen, het (empirisch) verband tussen regulering en bankrisico, het effect van hogere kapitaalsvereisten op de kosten van kapitaal voor banken en de rol van marktinformatie bij “prompt corrective action raamwerken”.

Op het vlak van Milieu & Economie is de beleidsnotitie *Innovatief Klimaatbeleid* verschenen, waarin de mogelijkheden centraal staan van gestuurde technologische ontwikkeling bij de vormgeving van klimaat- en energiebeleid. Dit leidde tot het opstarten van een onderzoek naar de vraag of er daadwerkelijk sprake is van gestuurde technologische ontwikkeling. Er loopt ook een onderzoek naar de waardering van klimaatrisico's. Op het terrein van de energieproductiviteit in de Europese Unie tussen 1987 en 2005 is vastgesteld dat de energie-intensiteit van de Nederlandse economie in deze periode nauwelijks is gedaald en zelfs substantieel achterblijft bij het gemiddelde van de leden van de Organisatie voor Samenwerking en Onderzoek (OESO).

Economie en fysieke omgeving

De sector *Economie en fysieke omgeving* heeft begin dit jaar bijgedragen aan de ambtelijke heroverwegingscommissies voor *Wonen, Mobiliteit en water*, alsmede *Leefomgeving en natuur*. Daarna zijn ten behoeve van *Keuzes in Kaart* voor de eerste keer analyses gemaakt van de effecten van de verkiezingsprogramma's op de woningmarkt en mobiliteit. Als gevolg hiervan is een aantal projecten tijdelijk stopgezet, met name de beoordeling van enkele infrastructurele projecten (Afsluitdijk, windparken, uitbreiding Almere). De second opinion over Programma Hoogfrequent Spoorvervoer is afgezegd, deze is overgenomen door het Kennisinstituut voor Mobiliteit.

Met het gereedkomen van de *Brede Woningmarktstudie* in april werd een belangrijke doelstelling van het Programma Wonen gerealiseerd. Samen met het CPB woningmarktmodel zijn de bevindingen gebruikt bij de ambtelijke heroverweging *Wonen* en *Keuzes in Kaart* en het advies van de Commissie van Sociaal Economisch Deskundigen over de woningmarkt. In het najaar is veel tijd gestoken in de verspreiding van de resultaten van de Brede Woningmarktstudie en het model dat gebruikt wordt door ministeries, andere planbureaus en wetenschappelijke fora.

Binnen het Programma Mobiliteit en Infrastructuur is naast het werk voor de heroverwegingscommissies en *Keuzes in Kaart* een begin gemaakt met onderzoek naar de effecten van regulering en subsidiering van het goederenvervoer per spoor. Een ander aandachtspunt was een onderzoek in het kader van de Capita Selecta Almere, waarin een aantal

openstaande kwesties naar voren kwam uit de Maatschappelijke Kosten-Baten Analyse (MKBA) van verstedelijkingsvarianten en openbaar vervoerprojecten voor Almere. Dit onderzoek wordt in 2011 voortgezet.

In de programmalijn Ruimtelijke Economie en Agglomeratie zijn de onderzoeken voortgezet naar de effecten van de aanleg van het Sijtwende-tracé en de omvang van agglomeratie-effecten bij de aanleg van infrastructuur. De beoordelingen in het kader van de Nota Ruimtebudget zijn afgerond met een uitgebreide evaluatie. Het onderwerp 'krimp' kreeg aandacht in de projectevaluatie van Parkstad Limburg. Er is hard gewerkt aan een boek over agglomeratie-effecten getiteld *Stad en Land*, dat in december 2010 wordt gepubliceerd. De inzichten uit dit boek worden in 2011 toegepast.

Binnen het programma *Waterveiligheid* is nu compleet bewijs gevonden voor een model over waterveiligheid, waarover een artikel is geschreven dat hopelijk binnenkort wordt gepubliceerd. Dit model wordt ook gebruikt bij het onderzoek naar de optimale veiligheidsnorm voor onder andere de Afsluitdijk.

Binnen het programma Milieu, Natuur en Landbouw lag de nadruk op brede welvaart en duurzaamheid. Als bijdrage aan de Europese Verkenningen is hierover een hoofdstuk geschreven en daarnaast over de relatie met economisch beleidsevaluaties. Ook belangrijk is het werk aan de tweede Duurzaamheidsmonitor, in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek, het Planbureau voor de Leefomgeving en het Sociaal en Cultureel Planbureau. De CPB-bijdrage bestaat uit een onderzoek naar de relatie tussen handel, economische groei en duurzaamheid.

Internationale Economie

Op 22 juni werd in combinatie met de CPB-lezing de scenariostudie *The Netherlands of 2040* gepresenteerd. Vier scenario's brengen de toekomst van de Nederlandse economie in beeld die volgens de studie vooral afhangt van slimme mensen en sterke steden.

Het CPB Document *Export margins and export barriers: uncovering market entry costs of exporters in the Netherlands* onderzocht de verschillen in toetredingskosten van grote Nederlandse exporteurs op buitenlandse markten. Daarnaast is in de publicatie *Exports and productivity selection effects for Dutch firms* de relatie bekeken tussen productiviteit van bedrijven en handelsgedrag. Op de rol staan onderzoeken naar de bedrijfskeuze voor specifieke exportproducten en -markten en naar de relatie tussen technologie, handel en de verschuiving van taken op de werkvloer.

In het voorjaar werd het driejarige Models-project afgesloten dat werd uitgevoerd binnen het Zesde Europese Kaderprogramma voor Onderzoek en Ontwikkeling. Het resultaat is een beter op de productiviteitsagenda afgestemde versie van het WorldScan model. In het najaar werd deze modelversie gebruikt voor een analyse van de doelstellingen van *Europa 2020*. Met behulp van WorldScan is onderzoek gedaan naar de economische gevolgen en de effecten op de

broeikasgasemissies van de voorstellen die landen hebben gedaan in de klimaatonderhandelingen in Kopenhagen. In samenwerking met de Universiteit van Utrecht is een paper geschreven over het effect van internationaal klimaatbeleid op de toepassing van afvang en opslag van CO₂ in Nederland en is er een onderzoek verschenen naar de additionele kosten voor het klimaatbeleid als gevolg van de doelstelling 20% van de energiebehoefte uit duurzaam opgewekte energie te laten bestaan. In nauwe samenwerking met de Europese Commissie is WorldScan ingezet bij de analyse die resulteerde in een gezamenlijke publicatie getiteld *Options for International Financing of Climate Change Mitigation in Developing Countries*. Op verzoek van de Commissie is onderzoek gedaan naar de relatie tussen handel en klimaat en de rol van grensmaatregelen zoals een heffing op de import van CO₂ in goederen.

Voorts werd een aantal andere studies gepubliceerd of zo goed als afgerond. In mei verscheen de achtste en voorlopig laatste Europese Verkenning met als onderwerp *Europa's Welvaart. De Lissabon Agenda in een breder welvaartspectief*. Een onderzoek naar patenteren in het buitenland en de rol van rechtszekerheid en vertrouwen is in de eindfase gebracht. Een analyse van de financiële crisis in het eurogebied heeft geleid tot een speciaal hoofdstuk in de Macro Economische Verkenning 2011 en tot twee bijdragen aan internationale congressen. Onderzoek naar het effect van beleid in de gebouwde omgeving op innovatie resulteerde in het paper *Improving the energy efficiency of building; the impact of environmental policy on technological innovation* en het document *Home green home; a case study of inducing energy-efficient innovations in the Dutch building sector*.

3 Programma 2011

3.1 Algemene beleidslijn

De externe omstandigheden voor het CPB waren in 2010 niet gemakkelijk en dat zijn naar verwachting ook niet in 2011. De heroverwegingen en de vervroegde verkiezingen hebben een zware wissel getrokken op de organisatie. Het CPB is er trots op dat het in korte tijd de hele cyclus van middellangetermijn raming (MLT) tot en met de doorrekening van het regeerakkoord succesvol heeft kunnen doorlopen. Er zijn een aantal sleutelprojecten versneld afgerond die voor die cyclus onmisbaar waren. Noodgedwongen liepen sommige projecten (onderwijs, innovatie) zelfs nog door terwijl de analyse van de verkiezingsprogramma's al in gang was gezet. Die inspanning is wel gepaard gegaan met een forse aanslag op de tijd die beschikbaar was voor onderhoud van databestanden en computerprogramma's en op de spanningsboog van veel medewerkers. Tegelijkertijd is het budget van het CPB onder druk komen te staan doordat - naast de eerdere taakstelling - onverwacht de loonbijstelling niet in de budgetten is verwerkt. Dit komt de facto neer op een extra korting van ruim 3%. Het CPB sluit dit jaar af, voor het eerst in haar bestaan, met een aanzienlijk tekort.

Voor 2011 geeft vooral de budgettaire situatie opnieuw aanleiding tot zorg. De inhouding van de loonbijstelling van 2010 werkt door in 2011. Daarnaast leidt het nieuwe regeerakkoord hoogstwaarschijnlijk tot nieuwe taakstellingen en dreigt er een terugloop bij de externe opdrachten van de ministeries. De precieze consequenties van deze financiële perikelen laat zich nu nog niet goed overzien. Eventuele inkrimping van het personeelsbestand dient onvermijdelijk gepaard te gaan met een heroverweging van taken. Het is niet langer mogelijk om taakstellingen met efficiencymaatregelen of substantiële kortingen op het materieel budget te ondervangen. Budgetkortingen vertalen zich dan nagenoeg één op één in kortingen op de onderzoekscapaciteit en het takenpakket. Een grote zorg is ook dat de taakstelling ertoe leidt dat er gedurende een aantal jaren geen nieuw talent kan worden aangenomen. Dat zou desastreuus zijn voor een onderzoeksinstituut als het CPB.

Los van de budgettaire situatie wordt het werkprogramma voor 2011 belast met het achterstallig onderhoud uit 2010. Een belangrijke ontwikkeling is daarbij het microsimulatie model, dat op termijn het werk van twee bestaande modellen (Mimic en Mimosi) integreert. Daarnaast wordt er nagedacht over de gewenste ontwikkeling van het macro model en de ramingsmethodiek. In de loop van 2011 worden hierover knopen doorgehakt. Ook op andere terreinen is onderhoud dringend nodig. Daardoor is de ruimte voor nieuw onderzoek beperkt. Dat neemt niet weg dat er wel nieuwe vragen aan het CPB gesteld zijn, mede als gevolg van de financiële crisis van 2008/2009. Zo heeft de Commissie-De Wit voorgesteld dat het CPB de ontwikkeling van het financiële systeem monitort en heeft de Tweede Kamer een motie aangenomen waarin het CPB wordt gevraagd een stresstest voor de Nederlandse economie uit te voeren. Gezien de budgettaire situatie zijn dergelijke taken echter niet uitvoerbaar binnen de huidige begroting.

Tegelijkertijd is het CPB bezig met een aantal belangrijke moderniseringsprojecten, die deels voortvloeien uit de adviezen van de Commissie-Hellwig, maar voor een ander deel al door het CPB zelf zijn geïnitieerd. De eerdergenoemde heroverweging van de inrichting van de ramingen, het macromodel maar ook de herinrichting van de organisatie vloeien hieruit voort. Verder wordt ernaar gestreefd om programma's en programmaleiders een grotere rol te geven. Zowel in de werkplancycclus en de budgettoedeling, als in verantwoordelijkheid om permanente vernieuwing van de onderzoeksagenda te realiseren. Dit alles gebaseerd op heldere, eventueel meerjarige, resultaatafspraken over publicaties en congressen. Het uitgangspunt wordt dat een programma tijdelijk is en na verloop van een aantal jaren kan worden opgeheven. In het werkplan worden dan geen afzonderlijke projecten meer besproken, alleen nog maar programma's. Op die manier wordt het zinvoller om begroting en realisatie met elkaar te vergelijken. Dat vergroot ook de stuurbaarheid van het werkprogramma. In dit werkplan zijn al de eerste voorzichtige stappen in die richting gezet, maar dat is vanwege de druk rond de formatie nog onvolledig. Volgend jaar worden deze stappen verder uitgewerkt.

Een andere belangrijke stuwende kracht achter verandering bij het CPB is de immer toenemende betekenis van internet als communicatiemedium. Mensen verzamelen informatie vooral via internet. Dat betekent dat zij makkelijker uiteenlopende bronnen naast elkaar kunnen gebruiken en dat zij uit iedere bron precies datgene plukken wat hen van pas komt. De tijden dat papieren rapporten van kaft tot kaft gelezen werden ligt steeds verder achter ons. Tegelijkertijd wordt er via internet wel steeds meer informatie verzameld. Het CPB speelt op deze trend in door van de meeste publicaties geen papieren versie meer beschikbaar te stellen (sinds 2010) en vanaf 2011 de schriftelijke nieuwsbrief te vervangen door een elektronische (vanaf 2011), blogs te gaan schrijven en *Policy Briefs* te introduceren (stukken van 10 tot 15 pagina's over een specifiek beleidsonderwerp). Dit alles valt samen met de introductie van een nieuwe website. Al deze zaken zijn geen cosmetische operatie, waarbij bestaande producten onder een nieuwe

naam een tweede leven beginnen, maar vergen ook een andere manier van werken van het bureau. De grotere rol van programma's en programmaleiders sluit hier nauw bij aan. Deze omschakeling vergt het komende jaar veel van de organisatie. Mede daarom wordt ook gewerkt aan een traject om in de CPB-cultuur het belang van creativiteit en communicatie te sterker te verankeren. In de loop van 2011 wordt met de uitkomsten aan de slag gegaan.

Het voorgestelde programma van verbeteringen in de organisatie is ambitieus, maar dat past bij het CPB. Op deze wijze kan de organisatie steeds sneller inspelen op nieuwe vragen in het economische beleid en zijn kennis op toegankelijke wijze met een bredere doelgroep delen.

3.2 Onderzoek per programma

Arbeid

Het programma Arbeid heeft twee taken. Ten eerste het monitoren, analyseren en ramen van de ontwikkeling van het arbeidsaanbod, de arbeidsduur en de werkgelegenheid. Ten tweede het verrichten van toegepast onderzoek naar beleidseffecten op het functioneren van de arbeidsmarkt. De ramingen voor de werkloosheid waren niet goed tijdens de crisis. In 2011 wordt onderzocht hoe dit kan en hoe het instrumentarium kan worden verbeterd. Dit gebeurt in een gezamenlijk onderzoek met het programma conjunctuur.

Daarnaast richt het onderzoek in de periode 2011-2013 zich op de arbeidsmarktpositie van ouderen. Het aantal oudere werknemers op de arbeidsmarkt stijgt voortdurend, mede door de verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd. Dat roept de vraag op hoe het zit met de inzetbaarheid van oudere werknemers. Welke taken en werkzaamheden voeren zij uit? Verschilt dit van jongere werknemers? Tegen welke beloning? Welke institutionele veranderingen zijn nodig om oudere werknemers aan het werk te houden?

In 2011 worden twee studies uitgevoerd om antwoorden op deze vragen te vinden. De eerste studie gaat over inzetbaarheid en baanverlies. Het project start met een literatuurstudie over inzetbaarheid, die resulteert in een aantal hypothesen voor de Nederlandse situatie. In het empirische deel van het onderzoek wordt gebruik gemaakt van het Sociaal Statistisch Bestand van het CBS. De tweede studie concentreert zich op de werkzaamheden van ouderen in hun laatste baan en in welke arbeidsrelatie zij deze uitvoeren. Dit project vormt input voor vervolgonderzoek naar de vraag hoe de arbeidsmarkt eruit zou zien als er alternatieve instituties in zouden bestaan.

Welvaart

De herverdeling van inkomen binnen en tussen generaties is het richtpunt van het programma Welvaart, alsmede de modellering van de bijbehorende afwegingen door huishoudens. Er worden toegepaste modellen ontwikkeld om de economische en budgettaire effecten van beleidshervormingen in kaart te brengen. Het programma slaat in 2011 een nieuwe richting in. Veel debatten in de sociale zekerheid gaan over betaalbaarheid, waarbij drie dimensies een belangrijke rol spelen. De eerste is de verdeling van lusten en lasten tussen generaties. Vervolgens de keuzes over de verdeling binnen generaties: tussen rijken en armen, tussen hoog- en laagopgeleide burgers. Het derde aspect betreft de herverdeling via collectieve voorzieningen van een burger aan zichzelf op latere leeftijd. Al deze aspecten van verdeling hebben belangrijke gevolgen voor de optimale inrichting van sociale voorzieningen. Zo hangt de keuze tussen collectieve of private voorzieningen sterk af van de mate waarin risico's voor iedereen een keer optreden (oud worden en sterven) of slechts een deel van de bevolking treft (arbeidsongeschikt). En de keuze tussen sparen of verzekeren hangt af van de mate waarin de herverdeling over de levenscyclus plaatsvindt.

Gedurende de komende drie jaar wordt dan ook gewerkt aan een nieuwe vergrijzingstudie, waarin naast de verdeling tussen generaties ook de verdeling binnen generaties wordt geanalyseerd. De onderwerpskeuze voor meer specifieke studies wordt in 2011 bepaald. Hierbij wordt gedacht aan kwesties als 'de herverdelende werking van belastingen' of 'de financiering van de zorg'.

Pensioenen

Het programma Pensioenen richt zich op de regels en spelers ('instituties') van en rond het Nederlandse pensioenstelsel. Binnen het programma wordt gekeken hoe instituties bijdragen aan de beheersing van macro-economische risico's, risicodeling en een goed functionerende arbeidsmarkt. Het onderzoek staat in functie van beleidsanalyse waarbij het model GAMMA wordt ingezet voor doorrekening van specifieke beleidsmaatregelen.

In 2011 richt het onderzoek zich in de eerste plaats op de inrichting van het pensioenstelsel. Het pensioenstelsel oefent namelijk deels een versturende invloed uit op arbeidsmarkt en de macro-economische verhoudingen. De kernvraag bij de inrichting van het pensioenstelsel is dan ook of de versturende invloeden kleiner kunnen worden gemaakt en er een betere verdeling van risico's en inkomens kan worden gerealiseerd. Het onderzoek wordt deels door Netspar gefinancierd. De tweede onderzoekstroom concentreert zich op de vraag welke beleidsinstrumenten kunnen worden ingezet om de financiële positie van pensioenfondsen te herstellen. De gevolgen voor verschillende generaties staan hierbij centraal.

Dit programma wordt voor en met Netspar uitgevoerd, maar per 2011 is de omvang met 50 procent verminderd, waardoor de slagkracht van het programma verminderd. De nieuwe aanvraag wordt in samenwerking met de universiteiten van Amsterdam en Tilburg uitgevoerd in de periode 2011-2013.

Conjunctuur

Bij het maken van de korte termijn ramingen van het CPB zijn veel afdelingen en programma's direct of indirect betrokken. Het gaat daarbij niet uitsluitend om lopend werk maar ook om onderzoekgerelateerde activiteiten, hoewel er geen apart programma 'ramingen' is. De ramingen vormen (onder andere) de basis voor het sociaal-economisch en financieel beleid van de Rijksoverheid en voor CAO-onderhandelingen. In diverse kaders en het speciale hoofdstuk in CEP en MEV komen de meer onderzoekachtige activiteiten tot uiting. In de twee tussentijdse ramingen (december en juni) worden korte updates gegeven, die ook door de departementen worden gebruikt in de beleid- en begrotingsvoorbereiding. De betrokken CPB-ers werken continu aan verbeteringen en actualisatie van het gebruikte instrumentarium. Alleen met kwalitatief hoogwaardige, up-to-date en efficiënte instrumenten kunnen de ramingen aan de eisen voldoen die een goede beleidsvoorbereiding vergt. Recent is het CPB overgegaan op de internationale definitie van werkloosheid en werkgelegenheid. In de loop van het jaar zal het instrumentarium daarop worden aangepast.

In 2011 ligt het accent van het onderzoek op het oplossen van de arbeidsmarktpuzzel: waarom is de werkloosheid als gevolg van de kredietcrisis veel minder sterk opgelopen dan was voorzien? Daarnaast wordt onder andere aandacht besteed aan de methodologie ter bepaling van het structureel EMU-saldo en aan de toekomstige richting van de macro-economische modelbouw op het CPB.

Internationale conjunctuur

Voor een kleine open economie als de Nederlandse is de internationale omgeving van groot belang. De afdeling Internationale Conjunctuur maakt ramingen en analyses voor de internationale economische ontwikkeling op korte en middellange termijn. Deze bepalen in belangrijke mate het ramingsbeeld voor de Nederlandse economie, zeker op korte termijn. De afdeling publiceert maandelijks een wereldhandelsmonitor, waarvoor nationaal en internationaal grote belangstelling bestaat. Behalve van eigen instrumenten wordt (kritisch) gebruik gemaakt van analyses en prognoses van internationale instellingen (OESO, Internationaal Monetair Fonds, Europese Commissie, Europese Centrale Bank) en van toonaangevende nationale economische instituten. In 2011 wordt naast de vier korte termijn ramingen de nadruk gelegd op verdere stroomlijning en modernisering van het instrumentarium. In de korte termijn analyses wordt als gevolg van de kredietcrisis meer dan gemiddelde aandacht besteed aan de financiële markten.

Sociale Zekerheid

De afdeling Sociale Zekerheid maakt ramingen voor de korte en middellange termijn en evalueert beleid op het gebied van sociale zekerheid en pensioenen. Naast het microsimulatiemodel MIMOSI gebruikt de afdeling kleinere ramingsmodellen voor bijvoorbeeld de uitgaven aan de AOW, de WWB en de WW. De afdeling ambieert onderzoek te doen die de kwaliteit van het lopend werk - zowel ramingen als *ex ante* evaluaties - versterken. De onderzoekscapaciteit is ook komend jaar beperkt, zodat de aandacht ligt bij lopend werk en het onderhoud van het instrumentarium, met name een nieuw databestand in MIMOSI (IPO2007). Daarnaast wordt gewerkt aan de ontwikkeling en implementatie van een nieuw microsimulatiemodel en verschijnen twee discussion papers over de werkloosheidspuzzel in internationaal perspectief, respectievelijk de afwenteling van de bijstand naar de Wajong.

Overheidsfinanciën

De kerntaken van de afdeling Overheidsfinanciën zijn het opstellen van een consistent, actueel en relevant beeld van de inkomsten en uitgaven van de overheid voor de korte en middellange termijn, alsmede de analyse van de overheidsfinanciën en de begrotingsregels. De afdeling is hierdoor een belangrijke sparringpartner, waakhond en/of luis-in-de-pels van het ministerie van Financiën. Essentieel voor het vervullen van de genoemde taken is een efficiënt instrumentarium. Naast de reguliere raming- en analysewerkzaamheden wordt in 2011 gewerkt aan de documentatie van de modellen voor de belastingen en uitgaven. Ook vindt er groot onderhoud plaats aan het BTW-deel van het belastingmodel. De beperkte onderzoekstijd wordt in 2011 ingevuld met de afronding van het onderzoeksproject naar de Nederlandse collectieve financiën in historisch perspectief, een project over de doorrekening van verkiezingsprogramma's en een onderzoek over BTW.

Inkomens en Prijzen

De afdeling Inkomens en Prijzen maakt onafhankelijke beleidsrelevante analyses en prognoses op het terrein van inkomens, prijzen en koopkracht. Deze analyses en prognoses zijn veelal onderdeel van de reguliere publicaties. De beschikbare capaciteit wordt daarnaast ingezet voor onderhoud en verbetering van data en instrumentarium. Het onderzoek van de afdeling richt zich in 2011 op de afronding van twee projecten, te weten het Microsimulatiemodel arbeidsaanbod huishoudens (MIMIC) en Inkomensherverdeling gedurende de levensloop (belastingen, sociale premies, uitkeringen en toeslagen). In de pijplijn zitten onderzoeken naar de effecten van beperking van de fiscale aftrekbaarheid van hypotheekrente, dynamische inkomenseffecten bij de overgang van uitkering naar werk en de effecten van het beleid op levensloopinkomen.

Macro-analyse

De afgelopen jaren is veel tijd gestoken in de economische modellen. Allereerst zijn de belangrijkste vergelijkingen van het macro-econometrische model SAFFIER herschat, met name de eigenschappen op de (middel)lange termijn. Verder is er een nieuw dynamisch, stochastisch algemeen evenwichtsmodel (DSGE) voor de Nederlandse economie ontwikkeld. Hierin hebben werkloosheid en fiscaal beleid een rol. Verschillende DSGE-modelversies zijn geschat met Bayesiaanse methoden en Nederlandse data. Eind 2010 verschijnt een samenvattend paper met een beschrijving van het model en de uitkomsten.

In 2011 wordt besloten welk type macro-economisch model voor middellange-termijn analyses het CPB wil hanteren. Dat kan dan ongeveer drie jaar later ingezet worden. Deze keuze heeft belangrijke gevolgen voor het werkplan. Binnen de wetenschap is DSGE dominant, dus is het bijhouden van de DSGE-literatuur belangrijk. Bij een keus voor SAFFIER wordt de dynamiek van de uitkomsten het belangrijkste aandachtspunt. Indien gekozen wordt voor het DSGE-model verplaatst het zwaartepunt zich naar het operationeel maken ervan. Naast het werk aan of met modellen is er in 2011 aandacht voor een analyse van de mechanismen en effecten van schokken op de financiële markten voor de reële economie. Dit volgt op een literatuurstudie uit 2010.

Productiviteit

Het programma Productiviteit is in 2007 gestart met als doel het vergroten van het inzicht van de oorzaken van productiviteitsgroei, de macro-economische gevolgen van deze groei en de effecten van productiviteitsbeleid. De afgelopen jaren heeft het programma zich hoofdzakelijk gericht op de productiviteitseffecten van investeringen in menselijk kapitaal en innovatie. In 2010 heeft dit geleid tot een instrument waarmee de effecten van bepaalde onderwijsmaatregelen op BBP en arbeidsaanbod in kaart konden worden gebracht. Het instrument vormde de basis voor de kwantitatieve analyse van de kennisvoorstellen in *Keuzes in Kaart*. Daarmee is de vierjarige externe financieringsperiode succesvol afgesloten.

Het vervolg van het programma is nog onzeker en hangt mede af van de beschikbaarheid van externe financiering. Aan mogelijke interessante onderwerpen is geen gebrek, zoals bijvoorbeeld de speurtocht naar bewijzen voor de effectiviteit van een groot aantal maatregelen, of de kwestie van de *human capital premium puzzle* ('waarom studeren wij niet langer gezien de geschatte rendementen van onderwijs'). Op macroniveau speelt de vraag op welke wijze de arbeidsparticipatie verandert als de samenstelling van de beroepsbevolking wijzigt. Voorts wil het programma, in samenwerking met het ministerie van Economische Zaken, Innovatie en Landbouw, meer zicht krijgen op de effectiviteit van het Nederlandse innovatie-instrumentarium.

Onderwijs en wetenschap

Het programma Onderwijs en Wetenschap doet onderzoek naar de productie van menselijk kapitaal en de opbrengsten ervan in de vorm van lonen, productiviteit, groei en niet-financiële baten. Daarbij staat de rol van de overheid en de effectiviteit van overheidsbeleid centraal, vooral middels ex-post beleidsevaluaties. De komende jaren richt het programma Onderwijs zich op micro-econometrisch onderzoek op onderbelichte beleidsterreinen, zoals maatregelen in het MBO en hoger onderwijs die gericht zijn op het vergroten van de onderwijstijd. Er vinden ook evaluaties plaats van de wijksschool, de pogingen voortijdig schoolverlaten te reduceren door intensieve begeleiding van MBO-leerlingen, de Vernieuwingsimpuls en de effectiviteit van het taal- en rekenonderwijs in het MBO. Daarnaast wil het programma de mogelijkheden verkennen om ex ante beleidsanalyses te verrichten.

Sociale cohesie

Sociale cohesie is een relatief nieuw CPB-onderzoeksterrein. Vanzelfsprekend doet ook het Sociaal en Cultureel Planbureau onderzoek op dit terrein, maar de het CPB richt zich logischerwijs vooral op economische evaluaties van het beleid. De brede ervaring op het CPB met evaluatiestudies op micro-niveau blijkt ook op dit terrein heel bruikbaar, bijvoorbeeld thema's als maatschappelijke integratie, leefbaarheid, criminaliteit en veiligheid. Er bestaat een groeiende empirische literatuur over de effecten van sociaal kapitaal op verschillende economische uitkomsten en de vraag naar de effectiviteit van beleid. Het programma richt zich op de invloed van de omgeving op individuele uitkomsten, zoals onderwijsprestaties, criminaliteit en segregatie. In 2011 wordt een meerjarige onderzoeksagenda opgesteld en wordt daarnaast onderzoek gedaan naar de ontwikkeling en effecten van witte en zwarte scholen in Nederland. Voorts wordt bezien of het mogelijk is het Krachtwijkenbeleid te evalueren.

Publiek/semi-publiek

In aansluiting op voorgaande jaren heeft het programma Publiek/Semipubliek in 2011 een tweeledige probleemstelling. De eerste is de vraag naar de verhoging van de effectiviteit en productiviteit van (semi)publieke organisaties. Omdat hiervoor al veel empirisch georiënteerd onderzoek is verricht wordt overwogen dit onderdeel te laten vervallen en op te laten gaan in (sectorale) programma's als Onderwijs en Zorg. Er zijn in dit kader echter nog tal van andere interessante onderzoeksmogelijkheden, waar met behulp van nieuwe gegevens uitspraken te doen zijn over de kwaliteit van dienstverlening met name bij verpleeginstellingen, scholen, of de prestaties van case-managers voor bijstandcliënten.

Het tweede deel van het programma richt zich op de eer actuele vraag wat de optimale governance is van semi-publieke organisaties (denk aan ziekenhuizen of de kinderopvang) en de mogelijke rol hierbij van kapitaalverschaffers.

Zorg

In het programma *Zorg* worden ordening- en transitievraagstukken bestudeerd in het kader van de hervorming van het Nederlandse zorgstelsel, zowel op het gebied van de curatieve zorg (Zorgverzekeringswet) als de langdurige zorg (AWBZ). Het onderzoek sluit direct aan op de beleidsdiscussies over bijvoorbeeld concurrentie tussen ziekenhuizen, de rol van zorgverzekeraars, de inrichting van de AWBZ en de houdbaarheid van het zorgstelsel op lange termijn. Voor de curatieve zorg gaat het programma na welke de meest kansrijke vervolgstappen zijn na de hervorming van het zorgverzekeringsstelsel in 2006. Het gaat dan bijvoorbeeld om de verschillende systemen van financiering van de eerstelijnszorg, de regelgeving in de relatie tussen medisch specialisten en ziekenhuisbestuurders, of het stoppen met de budgettering van ziekenhuizen.

Het project 'Toekomst van de AWBZ' heeft de ambitie om de verschillende beleidsopties voor de inrichting van het stelsel van langdurige zorg completer en consistent te presenteren. Daartoe worden de in 2010 ontwikkelde toekomstscenario's voor de AWBZ concreter ingevuld. Dit project is onderdeel van een CPB-breed onderzoek naar de toekomst van de zorg. Tevens werkt de sector samen met internationale partners aan een onderzoeksproject dat deel uitmaakt van het 7e EU-Kaderprogramma, dat gericht is op de identificatie van de stelsels van langdurige ouderenzorg in Europa.

Financiële Markten

Het programma *Financiële Markten* wordt uitgevoerd door een extern gefinancierde kennisunit, met het doel om in vier jaar een gedegen basis te leggen voor hoogwaardige analyses van de ordening van financiële markten. De twee hoofdthema's zijn corporate governance en de regulering van financiële markten. De belangrijkste onderzoeksvragen richten zich op indicatoren van systeemrisico, de wijze van regulering van de financiële sector en de wijze waarop de vormgeving van het toezicht bijdraagt aan het beperken van overheidsfalen.

Klimaatbeleid

Het onderzoek in het Programma *Klimaatbeleid* bestaat uit drie componenten: Energietransitie (dit is een aparte kennisunit), Energie en International Klimaatbeleid. Het onderdeel energietransitie gaat na welke beleidsinstrumenten de overheid het beste in kan zetten om de transitie naar een duurzame energiehuishouding effectief en efficiënt te volbrengen. Daarbij wordt zowel rekening gehouden met economische als technische eigenschappen van duurzame technologieën. De toegevoegde waarde is dat bij het beantwoorden van de vraag welke beleidsinstrumenten ingezet zouden moeten worden er uitgegaan wordt van concrete technologieën. Hierdoor is het mogelijk om heel direct aan te sluiten bij de beleidspraktijk.

Binnen het onderdeel Energie wordt, vanuit de bestaande kennisbasis, onderzoek gedaan naar de regulering van elektriciteitsnetwerken in relatie tot de opkomst van hernieuwbare opwekking. De centrale onderzoeksvraag is op welke wijze de netbeheerder gecompenseerd moet worden voor bepaalde risico's die verbonden zijn aan hernieuwbare bronnen. Het onderzoek wordt naar verwachting in 2012 afgerond.

Het onderdeel Internationaal klimaatbeleid richt zich op de vraag hoe effectief en efficiënt het (supra)nationale klimaatbeleid is bij unilaterale invoering. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om voorstellen in het kader van de internationale onderhandelingen over klimaatbeleid of de effecten van vormgeving van instrumenten zoals het koppelen van verschillende emissiehandelssystemen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van WorldScan. Dit model wordt daartoe verder ontwikkeld, onder andere door integratie met bottom-up energiemodellen en uitbreiding van de dekking van het model met andere broeikasgassen dan CO₂.

Wonen

Het programma Wonen is gericht op analyses en verkenningen van de gevolgen van (hervormingen in) het woningmarktbeleid. Met het gereedkomen van de brede woningmarktstudie in april 2010 werd een belangrijke doelstelling gerealiseerd. In 2011 wordt de focus verschoven naar de effecten van ruimtelijke ordeningsbeleid op de woningmarkt. Hoe beïnvloedt dit beleid de plaats waar we wonen, in wat voor type woning we wonen, de kwaliteit van de woonomgeving en wat we voor wonen betalen? De eerste stap is onderzoek naar de met het ruimtelijke ordeningsbeleid samenhangende schaarstepremie: het verschijnsel dat als het aanbod van woningen achterblijft bij de vraag er extra woningprijstijgingen plaatshebben.

Mobiliteit

Het programma Mobiliteit en Infrastructuur informeert de besluitvorming over mobiliteits- en bereikbaarheidsvraagstukken over de effecten en welvaarts-economische gevolgen van beleidsvoornemens. Daarnaast richt het onderzoek zich op de verdieping en verbreding van de methodiek van maatschappelijke kosten-batenanalyses. In 2011 wordt een start gemaakt met een breed, meerjarig onderzoek naar de effecten van mobiliteitsbeleid, zoals het overheidsingrijpen op verschillende transportmarkten. Er wordt een pilot-onderzoek gestart naar de effecten van de huidige regulering en subsidiering van het goederenvervoer per spoor.

Ruimtelijke Economie en Agglomeratie

In het Programma Ruimtelijke Economie en Agglomeratie worden regionale-, ruimtelijke- en kosten-batenanalyses gemaakt van grote projecten die sterk zijn verbonden met de grondmarkt. Belangrijke vragen zijn waar er sprake is van agglomeratie-effecten door infrastructuur of van uitstralingseffecten van bepaalde voorzieningen. Theoretisch onderzoek naar de werking van de grondmarkt in diverse situaties helpt om richting te geven aan het empirisch onderzoek.

Belangrijke onderzoeken in 2011 richten zich op de Schaalsprong Almere en de Zuidas. Daarbij wordt er reeds voorbereidingen getroffen voor een nieuwe studie naar Welvaart en Leefomgeving (WLO) die over enkele jaren wordt herhaald. Van bijzonder belang is hoe het gedachtegoed uit de studie NL 2040 kan worden toegepast op Nederlandse regio's. Er wordt ook medewerking verleend aan een project over stedelijke netwerken en er is gezamenlijk onderzoek met VU en PBL naar de modellering en meting van de invloed van het ruimtelijk ordeningsbeleid op grondprijzen, woningmarkt, et cetera.

Water(veiligheid)

Door de kwestie van de klimaatverandering hebben allerlei facetten die samenhangen met water sterk aan actualiteit gewonnen. In het programma Water(veiligheid) wordt ervan uitgegaan dat hierdoor grotere fluctuaties in neerslag ontstaan. Dit leidt vooral in de Randstad en de Zuidwestelijke Delta tot lastige inrichtingsvraagstukken bij het tegengaan van droogte, kwaliteitsbeheer, zoute kwel, bodemdaling en wateroverlast. Een ander vraagstuk is beprijzing van zoet water. Daarnaast zijn er principiële vragen over de wettelijke veiligheidsnormen voor de diverse soorten keringen. Deze moeten praktische invulling krijgen met nieuwe getallen in het kader van het project Waterveiligheid 21e Eeuw, dat een onderdeel is van het Deltaprogramma. Het belangrijkste project in 2011 is de 'KBA Norm Afsluitdijk', die voorzien is na de afronding van de KEA Toekomst Afsluitdijk. Geplande publicaties betreffen artikelen over de ontwikkelde methoden voor normering en de advisering over beleidsnota's op het gebied van (water)veiligheid.

Natuur, Milieu en Landbouw

Het programma Natuur, Milieu en Landbouw richt zich op nationale en internationale economische vraagstukken op het gebied van natuur, duurzaamheid, milieu en de agro-sector. In 2011 ligt de nadruk op de ontwikkelingen van het buitengebied, zowel landbouw als natuur. Landbouw is voor een groot deel gezichtsbepalend voor de fysieke omgeving van ons land. Als voorwerk voor de nieuwe WLO wordt onder andere een analyse gedaan van de ontwikkelingen in het agrarisch ruimtegebruik over de afgelopen 10-15 jaar. Het gaat gepaard met een studie naar de veranderingen in de aantallen dieren. Deze onderzoeken dienen als basis voor een analyse van emissieontwikkelingen. Behalve de landbouw komen ook ontwikkelingen met betrekking tot natuur (oppervlakte, kwaliteit) aan de orde.

Bovenstaande vier programma's worden nu deels gefinancierd door de (voormalige) departementen van Economische Zaken, Financiën, Verkeer en Waterstaat en VROM. Het is onzeker of deze bijdrage volgend jaar blijft bestaan. Mocht dat niet het geval zijn dan is niet duidelijk of, en zo ja in hoeverre, deze programma's voortgezet kunnen worden. Gaan ze wel door dan wordt waar mogelijk samengewerkt met andere instituten, met name het Planbureau voor de Leefomgeving.

Europa

Een productief en stabiel Europa is cruciaal voor de Nederlandse economie. Het programma Europa richt zich op de effectiviteit van de hervormingen van economisch beleid in Europa. In de komende jaren ligt de nadruk hierbij op beleid dat de productiviteit verbetert en de economische stabiliteit bevordert. Kenmerkend voor Europa is de grote diversiteit, bijvoorbeeld in cultuur, nationaal beleid en in divergerende productiviteitsontwikkelingen. Deze divergentie kan een bedreiging vormen voor de stabiliteit van onder meer de Economische en Monetaire Unie (EMU). Met het programma Europa wil het CPB bijdragen aan de beantwoording van de vraag in hoeverre de crisisbestendigheid vergroot wordt door beter beleid ter versterking van groei en convergentie van de productiviteit in de Europese Unie.

In 2011 wordt een empirische analyse uitgevoerd van het proces van opkomst en ondergang van bedrijven en de invloed van marktkenmerken op de doorgroei van nieuwe bedrijven in de EU. Dit onderzoek richt zich in eerste instantie op de grootste commerciële dienstensector, de zakelijke dienstverlening. Om de invloed van innovatiebeleid te onderzoeken, wordt specifiek aandacht geschonken aan de rol van de Europese octrooiwetgeving. In een andere studie wordt onderzocht wat de oorzaken zijn van divergenties en convergenties in concurrerend vermogen van de EU-lidstaten.

Globalisering

In het programma Globalisering werkt het CPB nauw samen met het CBS, Vrije Universiteit, Rijksuniversiteit Groningen en Universiteit Maastricht. Een belangrijke bron voor de CPB-analyses is de handelstransactiedata van het CBS. Het programma heeft twee onderzoekslijnen in de periode 2009-2011. De eerste bestaat uit onderzoek naar het export- en importgedrag van Nederlandse bedrijven en de mogelijke beleidsrol hierbij. De tweede beoogt de effecten vast te stellen van toenemende handel op de omvang en aard van de werkgelegenheid. In de eerste onderzoekslijn staat onderzoek gepland naar wederexportbedrijven, de rol van de groot- en detailhandel en een publicatie met beleidsaanbevelingen waarin deels wordt ingegaan op het Nederlandse handelsbeleid. De tweede onderzoekslijn concentreert zich op de invloed van handel en technologie op het verschuiven van taken op de werkvloer. Vooral routinematige taken worden bedreigd in de huidige economie, veel meer dan taken waarbij veel persoonlijke communicatie is vereist. In 2011 staan de effecten van offshoring op werkloosheidsduur, baankansen en de kwaliteit van nieuwe banen centraal. Het is de bedoeling deze fase van het onderzoeksprogramma af te ronden met een internationaal congres aan het einde van volgend jaar.

Lopend werk en commissies

Onder lopend werk verstaat het CPB het werk ten behoeve van de beleidsvoorbereiding, hetgeen veelal wordt gedaan op verzoek van kabinet, departementen, politieke partijen of sociale partners. De bulk van het lopend werk zijn de werkzaamheden voor publicaties die elk jaar of elke vier jaar op een vast tijdstip verschijnen. Het gaat om het Centraal Economisch Plan, de Macro Economische Verkenning, de Economische Verkenning voor de Middellange Termijn, de doorrekening van het regeerakkoord en de doorrekening van verkiezingsprogramma's van politieke partijen. Daarnaast worden *second opinion*-onderzoeken en projectbeoordelingen uitgevoerd. Tot het lopend werk behoort ook het reguliere onderhoud aan de gebruikte modellen en instrumenten, het bijbehorende databeheer, alsmede het beantwoorden van de vele (Kamer)vragen naar aanleiding van de publicaties. Aangezien de volgende verkiezingen staan gepland voor 13 mei 2015 is er volgend jaar naar verwachting minder lopend werk dan in 2010.

Een groot deel van de verzoeken om beleidsondersteuning hebben een ad-hoc karakter en zijn daarom niet in te plannen. Het beroep op het CPB neemt toe, mogelijk als gevolg van een beleidswijziging uit 2010, waardoor politieke partijen hun verzoeken om ondersteuning direct aan het CPB kunnen richten. In 2011 biedt het CPB, zoals gebruikelijk in niet-verkiezingsjaren, de oppositiepartijen een analyse van tegenbegrotingen aan.

Daarnaast participeert het CPB in een groot aantal commissies, werkgroepen, stuurgroepen en begeleidingscommissies, in binnen- en buitenland. Binnen de (inter)departementale beleidsvoorbereiding zit het CPB in de Centrale Economische Commissie (CEC), de Commissie voor Economie, Kennis en Innovatie (CEKI) en de Commissie RSEIB. Verder heeft het CPB zitting in de Interdepartementale Commissie voor Ruimtelijke Economie (ICRE), de Commissie voor Duurzame Leefomgeving (CDL) en wordt het CPB regelmatig betrokken bij interdepartementale beleidsonderzoeken.

Het CPB heeft zitting in vele nationale adviesraden en advies- en overlegorganen. De directeur van het CPB is kroonlid van de SER en adviserend lid van de WRR. Medewerkers van het CPB zitten in diverse SER-commissies. Het Overleg Directeuren Planbureaus heeft onder meer tot doel de werkzaamheden van de planbureaus op elkaar af te stemmen. CPB-medewerkers participeren daarnaast in grote aantallen (inter)departementale werkgroepen of begeleidingscommissies, onder andere op het terrein van onderwijs, milieu, energie, zorg, marktwerking en strategie. Het CPB neemt ook actief deel aan diverse overleggremia rond het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De kwaliteit van statistische informatie is immers van groot belang voor de economische analyses en ramingen.

Er zijn diverse internationale instituten en denktanks waarmee het CPB samenwerkt. In 2011 wordt een intensief contact met de Brusselse denktank Bruegel opgestart. Daarnaast neemt het CPB deel in werkgroepen van de OESO, in commissies van de Europese Commissie en in het Europese samenwerkingsverband van onafhankelijke conjunctuurinstituten AIECE. Daarnaast doet het CPB mee met het European Network of Economic Policy Research Institutes, een samenwerkingsverband tussen een twintigtal onderzoeksinstituten in EU-landen. ENEPRI is gericht op het uitwisselen van informatie door middel van workshops en conferenties en biedt een gemeenschappelijk platform voor publicaties. Het CPB bereidt onder andere via ENEPRI projectvoorstellen voor die aansluiten op het Zevende Kaderprogramma van de Europese Commissie. Het CPB is ook betrokken bij lopend onderzoek voor de Europese Commissie, zoals het jaarlijkse 'Competitiveness Report'.